

ՀՐԱՆՈՒՇ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան լեզվահասարակագիտական համալսարան
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
ՀՏԴ 81'42:81'38

**ՏԵՔՍՏԻ ՆԵՐԿԱՊԱԿՑՈՒՄԸ ԿԱՆԽԵՆԹԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՆՔԻ
ՄԻՋՈՑՈՎ՝ ՀԻՄՆՎԱԾ ԲԱՌԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. կանխենթադրությային հենք, կանխենթադրությ, տեքստի բառային ներկապակցում, խոսող անհատ, բառային կրկնություն, խոսույթ, ֆենոմենոլոգիական և լեզվական ճանաչողական կառույցներ:

Ключевые слова и выражения: пресуппозиционная база, пресуппозиция, лексическая связность текста, говорящая личность, лексический повтор, дискурс, феноменологические и языковые когнитивные структуры.

Key words and expressions: presupposition base, presupposition, lexical cohesion, speaking individual, repetition of lexical units, discourse, phenomenological and linguistic cognitive structures.

Հոդվածում քննվում է տեքստի ամբողջականության և ներկապակցման խնդիրը բառային իմաստի նույնության միջոցով, որն առկայացվում է տվյալ բառի կրկնությամբ:

Հատկանշական է, որ տեքստի կապակցման այս ձևը իր ընդգրկունությամբ առավելապես հենվում է խոսող անհատի¹

¹ Ի սկզբանե լեզվաբանական գրականության մեջ շրջանառվում էր **լեզվական անհատ** գրությունը, որը ներմուծվել է գիտական բառապաշար Յու. Կարաուլովի կողմից, հետագայում այն իր զարգացումն է գտել նաև Բ. Ջոնսթոունի աշխատություններում: Խոսող անհատ և լեզվական անհատ հասկացությունների տարանջատումը հառնում է դեռ Ֆ. դը Սոսյուրի լեզու, լեզվական ունակություն և դրանց ամբողջություն կազմող լեզվական գործունեություն եռանդամությամբ: Առանձնացնում են լեզվախոսողության չորս բաղադրիչ՝ լեզու, լեզվական ունակություն, լեզվական գործունեություն և խոսք: Ֆ. դը Սոսյուրի այս քառանդամության բաղադրիչներից առաջինին և երրորդին, ըստ մեզ, համապատասխանում են **լեզվական անհատ** և **խոսող անհատ** հասկացությունները: Ընդ որում՝ դրանք հարաբերակցվում են հարացուցային հարաբերություններով. էթե լեզվական անհատը անփոփոխակն է, ապա խոսող անհատը՝ տարբերակը:

Տե՛ս **Ю. Н. Караулов**, Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности // VI Международный конгресс МАПРЯЛ. Современное состояние

կանխենթադրության հենքի² (այսուհետ՝ ԿՀ) լեզվական, քան ֆենոմենոլոգիական բաղադրիչի վրա: Բանն այն է, որտեքստի ներկայակցումը և ամբողջականությունը ապահովելու համար խոսող անհատը նախ գործադրում է իր ԿՀ-ի ֆենոմենոլոգիական բաղադրիչի ճանաչողական ներունակությունը կապակցված խոսույթ ստեղծելու, ապա այն տեքստում առկայացնելու համար գործի է դնում իր ԿՀ-ի լեզվական ճանաչողական կառույցները, սակայն հիմնականում շեշտը դրվում է լեզվական կառույցների գործադրման և գործառման վրա: Վերջինս պայմանավորված է կապակցման տվյալ միջոցի բնությով: Բառային կրկնությունը բուն լեզվական երևույթ է, և դրա կիրառման հնարավորությունները մատնաշում են, որ որքան շատ են դրա օգտագործման դեպքերը, հատկապես գրավոր և գեղարվեստական տեքստերում, որը պահանջում են ավելի շատ մտածական գործողություններ, այնքան ավելի լավ է զարգացած խոսող անհատի լեզվական ունակությունը: Այսինքն՝ նրա ԿՀ-ի լեզվական ճանաչողական համակարգը լավ զարգացած է:

Նախ նշենք, որ բառային կրկնության միջոցով տեքստի ներկայակցումը հիմնված է միևնույն հասկացության կամ ֆրեյմի վրա. «Կրկնվող անվանակոչումը տեքստում արդեն նշված առարկայի, հատկանիշի, գործողության, ամբողջ իրավիճակի կրկնությունն է, որը կապված է միևնույն իմաստի նշմամբ համավերաբերության միջոցով»³: Սակայն պետք է նշել, որ «տեքստում բառի կրկնապատկումը չի նշանակում

и основы проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. Доклады советской делегации, М., 1982:

Տե՛ս **B. Johnstone**, The Linguistic Individual: Self-Expression in Language and Linguistics, Oxford University Press, 1996:

Տե՛ս **Փ. де Соссюр**, Курс общей лингвистики, М., 1933:

Տե՛ս **Թովմասյան Հ.**, Խոսող անհատի գաղափարը եվ նրա լեզվագիտակցությունը որպես հաղորդակցվելու հիմք // «Հայագիտության հարցեր» հանդես 1 (7), ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտ, Երևան «ԵՊՀ հրատարակչություն», 2016, էջ 168-179:

² Մարդու ճանաչողական, մտահայեցողական այն գործընթացը և դրա արդյունքը, որը սկսում է նրա ծնվելու պահից և տևում մինչև մահ, որի հետևանքում նրա գիտակցության մեջ արտացոլվում և ձևավորվում է տարաբնույթ գիտելիքների և պատկերացումների մի ստվար զանգված, անվանել ենք **կանխենթադրային հենք**: Վերջինս կազմված է երկու տեսակի ճանաչողական կառույցներից՝ **ֆենոմենոլոգիական և լեզվական**:

³ Гак В. Г., Языковые преобразования. М.: Школа «Языки русской культуры», 1998, с. 536.

հասկացողի մեխանիկական կրկնապատկում, այլ՝ դրա նոր ավելի բարդ բովանդակություն»⁴:

Տեքստի կառուցման տեսանկյունից բառային կրկնությունը կրկնվող իմաստի խոսույթի որոշակի կանխենթադրույթի, առկայացման հատուկ միջոց է, որն ապահովում է ներակա հղում միևնույն կանխենթադրույթին՝ դարձնելով այն մակրոտեքստի, միկրոտեքստի կամ բազմաստորոգական միավորի կիզակետ: Բառային կրկնությունը կարող է առկայացվել բարդ շարահյուսական միավորի տարբեր մասերում նույն բառայինների կիրառմամբ (ճշգրիտ կրկնությունը) կամ նույն/ նմանատիպ ձևայիններ (բառակազմական կրկնություն) ունեցող բառայինների կրկնությամբ: Տեքստի շարահյուսական մասերի կապակցման հարցում կրկնության դերը կարևորում են մի շարք հետազոտողներ⁵, սակայն նրանք դիտարկում են բազմաստորոգական միավորի մասերի կապակցումը զուտ բարդ նախադասության մասերի գործառնական տեսանկյունից:

Բառային կրկնությունը միևնույն խոսույթի սահմաններում տեքստի կապակցման հատուկ միջոց է: Կրկնվող իմաստային բաղադրիչը՝ կանխենթադրույթը, ամրացնում է ստորոգական մասերը և ապահովում ամբողջ կառույցի իմաստային ամբողջականությունը: Այսինքն՝ կրկնությունը միայն տեքստի մակերեսային կառույցի ձևավորման միջոց չէ: Իրականում դրանով խոսող անհատը ներակա կապակցում է խոսույթը կանխենթադրույթների և դրանք անվանող լեզվական միավորների համավերաբերության միջոցով: Հարց է ծագում. ո՞րն է այդտեղ ԿՀ-ի դերը: ԿՀ-ի դերը հենց կրկնության հնարի՝ որպես լեզվական ճանաչողական կառույցի, իմացությունն ու դրա պատշաճ գործածությունն է: Այսինքն՝ մի կողմից խոսույթը ձևավորվում է խոսող անհատի ԿՀ-ի ֆենոմենոլոգիական

⁴ Лотман Ю.М. Структура художественного текста. М.: Искусство, 1970, с. 158-159.

⁵ St' u Покусаенко В. К., Роль лексических элементов в установлении структурно-семантической связи между компонентами бессоюзного сложного предложения // Семантическая структура предложения. Ростов-на-Дону, 1978, с.119-133, Лисоченко Л. В., Внешняя омонимия синтаксически связанных конструкций с повторами // Синтаксические связи и отношения / Отв. ред. П. В. Чесноков. Ростов-на-Дону, 197,с.26-32, Черемисина М.И., Колосова Т. А., Очерки по теории сложного предложения. Новосибирск, 1987, Белунова Н. И., Повтор подлежащего в собственно бессоюзных сложных предложениях с парцелляцией (на материале публицистики) // Сложное предложение в системе других синтаксических категорий: Межвуз. сб. научн. тр. Л., 1989,с. 109-116, Семина С. И., Языковой повтор как конститuent полипредикативных сложносочиненных предложений в современном русском языке. Автореф. ...канд. филол. наук. Таганрог, 1999.

Ճանաչողական կառույցների միջոցով տեքստի խորքային մակարդակում, մյուս կողմից՝ այդ նույն ԿՀ-ը իր լեզվական ճանաչողական կառույցների միջոցով, որը ձևավորում է նրա լեզվական ունակությունը, կապակցում է տեքստը դրա մակերեսային մակարդակում: Բառային կրկնությունը վերջինիս ապահովման մի մասնավոր ձև է:

Այսպիսով, տեսնենք բառային կրկնության ինչ տեսակներ կան, և ինչ գործառնություններ են դրանք իրականացնում, քանի որ խոսող անհատը, դիմելով բառային կրկնությանը, հետապնդում է որոշակի հաղորդակցական նպատակ:

Կարող են լինել դեպքեր, երբ ուղղակի կրկնվում է միևնույն բառը: Դիտարկենք մի հատված Հ. Թումանյանի «Գիքորը» ստեղծագործությունից.

– **Կտավորի**, *ամեն բան կտավորի: Էնպես ստվորի ո՛ր... Ջերկողմ երիցեն Նիկոլն ինչ է, որ իրեն համար դուքան ունի բացարած, նա էլ ինձ մոտ է մարդ դառել: Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ ու մի քանի բանգողացավ...*⁶:

Կտավորի բառի եռակի կրկնությունը ապահովում է տեքստի ամբողջականությունը և ներկայակցումը՝ իրականում արտացոլելով խոսությունում առկա այն կանխենթադրույթը, թե որքան կարևոր էր բազմի համար Գիքորի բան սովորեցնելը ու իր համար լավ ծառա դարձնելը: Բառային կրկնության գործառնությամբ կանխենթադրվող տեղեկատվության ներակա շեշտադրումն է:

Բառային կրկնությունը կարող է դրսևորվել նաև միևնույն անվանական միավորի տարբեր ձևերի կրկնությամբ: Դիտարկենք մեկ այլ հատված նույն ստեղծագործությունից.

– *Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ, – ասավ բազազը պայմանը կապելիս: — Թե դրուստը կուգես, դեռ դու պետք է տաս, որ քու որդին բան է սովորելու: Ախար իսկի բան չգիտի...*

– *Որտեղից գիտենա, խազեին ջան, – պատասխանեց Համբոն, – որ գիտենար, էլ ո՛ր կբերեի, ես էլ բերել եմ, որ բան սովորի...*⁷:

Այստեղ բառային կրկնությունը տեքստի ներակա առկայական տրոհման գործառնությամբ է կատարում՝ դրանով իսկ կապակցելով տեքստը: Ակնհայտ է, որ կրկնվող միավորի առաջին կրկնությունը *Ախար իսկի բան չգիտի* ասույթի մեջ հանդես է գալիս որպես ռեմա, այսինքն՝ դրանով հասցեագրողը հայտնում է նոր տեղեկատվություն: Հաջորդ կրկնությունները՝ – *Որտեղից գիտենա*; –*որ գիտենար*,..., արդեն թեմայի

⁶ Թումանյան Հ., Գիքորը, <http://armenianhouse.org/tumanyan/fiction-am/giqor.html>

⁷ Նույն տեղում:

գործառույթ են կատարում՝ արդեն որպես խոսույթի կանխենթադրույթ, որը կրկնվող համավերաբերության միջոցով ներկայակցում է տեքստը: Այսինքն՝ ակնհայտ է, որ բառաձևերի կրկնությունը տվյալ դեպքում արտացոլում է խոսույթի բովանդակությունը, այսինքն՝ բառաձևերի մակերեսային կրկնությունը ուղղակի դա առկայացնելու միջոց է: Այստեղ կրկին գործառում են խոսող անհատի ԿՀ-ի լեզվական ճանաչողական կառույցները, որոնցից նա ընտրում է տվյալ թեմա-ռեմատիկ իմաստը հաղորդելու ամենապատշաճ ձևը: Այն նաև հանդիսանում է ամրակ տեքստի տարբեր մասերը հարաբերակցելու համար:

Հատկանշական է, որ ցանկացած բառային կրկնություն հաղորդակցական և շարահյուսական նշույթ է կրում, այսինքն՝ հասցեագրողի կողմից որոշակիորեն կարևորվում է: Հասցեագրողը դրանով ցանկանում է ուշադրություն գրավել տեքստի տվյալ հատվածի վրա, որը իր հերթին խոսույթում դրա համապատասխան կանխենթադրույթի կարևորման արդյունքն է: Դիտարկենք հետևյալ օրինակը.

Մի խաղաղ առավոտ էր. Մի տխուր առավոտ: *Տանըցիք ու հարևանները եկան մինչև գյուղի ծերը, Գիքորի թշերը պաչեցին ու ճամփա դրին⁸:*

Հեղինակը դիմում է կրկնության, որը այստեղ շարահյուսական մի ամբողջ կառույցի կրկնություն է, հասցեատիրոջ ուշադրությունը դրա վրա գրավելու համար և ներակա մատնացույց անում, որ տեքստի խոսույթում այդ կանխենթադրույթը կարևորվում է, այլապես նա միննույն բովանդակությունը կարող էր արտահայտել համազոր որոշիչներով պարզ նախադասությամբ՝ **Մի խաղաղ ու տխուր առավոտ էր:** Ակնհայտ է, որ վերջինս բովանդակային այդ ուժգնության նշույթը չի կրում: Այլ կերպ ասած՝ դրա հիմքում ընկած կանխենթադրույթը խոսույթի կիզակետը չէ, մինչդեռ վերոբերյալ կառույցի կրկնությունը այդ կանխենթադրույթը վերածում է խոսույթի կիզակետի: Բացի այդ, մակերեսային կրկնվող կառույցի միջոցով յուրաքանչյուր հղում այդ կանխենթադրույթին ներկայակցում է տեքստը:

Ընդհանրապես, կրկնվող բառույթների մոտ դասավորությունը կապակցվող մասերի մեջ, հնարավորինս բարձրացնում է դրա կապակցական գործառույթը: Այստեղ կարևորվում է ոչ միայն մակերեսային կառույցի ամբողջականությունը, այլև նախադասության կիզակետի՝ դրա կանխենթադրույթի, որոշումը: Երկու հարակից ստորոգական շարահյուսական միավորների մեջ միննույն բառի կրկնությունը

⁸ Թումանյան Հ., Գիքորը, <http://armenianhouse.org/tumanyan/fiction-am/giqor.html>

հասցեատիրոջ ուշադրությունը սևեռում է դեպի դրա վերաբերելին՝ խոսույթի այն կանխենթադրույթը, որը, ըստ հասցեագրողի, առանցքային է: Մինևույն բառույթի կրկնությունը ստեղծում է համակարգված մակերեսային կառույց թե՛ թեմա-ռեմատիկ տեսանկյունից, թե՛ շարահյուսական, թե՛ ներկապակցման:

Նման դեպքերում հասցեագրողը հասցեատիրոջ ուշադրությունը խոսույթի որոշակի հատվածի՝ կանխենթադրույթի վրա կենտրոնացնելու համար միտումնավոր կրկնում է բառային որոշակի միավորներ ստորոգական հատվածների հատման կետում, ինչպես վերոբերյալ օրինակում, որը այդ նպատակին հասնելու համար թույլ է տալիս որոշակի շեղումներ տեքստի կապակցման ընդունված նորմերից: Ակնհայտ է նման շեղման գեղարվեստական-արտահայտչական դերը, ընդ որում՝ արտահայտչությունը ձեռք է բերվում ոչ միայն կրկնվող բառույթների շարահյուսական գործառույթների փոփոխմամբ: Անվանական միավորի այսպիսի կրկնությունը ձեռք է բերում արտահայտչություն միայն, երբ «կրկնվող միավորների շարքի խտությունը»⁹ նկատելի, շոշափելի է դառնում հասցեատիրոջ համար՝ թիրախ դարձնելով դրա հիմքում ընկած կանխենթադրույթը: Ասվածը ակնառու դարձնելու համար դիտարկենք հետևյալ օրինակը Հ.Թումանյանի նույն ստեղծագործությունից.

– *Վերջացավ, – անցավ Գիքորի մտքովը: – Բայց ի՞նչ շուտ վերջացավ... ի՞նչ վատ վերջացավ... Հիմի ես ի՞նչ անեմ... հերս էլ գնաց...*¹⁰:

Ակնհայտ է, որ **վերջացավ** բառի եռակի կրկնությունը գրավում է ընթերցողի ուշադրությունը դեպի խոսույթի որոշակի հատված՝ դրա կանխենթադրույթը: Այսինքն՝ խոսող անհատը խոսույթի որոշ հատվածներ գիտակցաբար տեքստում ակնառու է դարձնում: Այստեղ հեղինակը ցանկանում է ցույց տալ, որ այն, ինչի համար նրան հայրը այդքան դժվարությամբ բերել էր բազազ Արտեմի տուն, վերջացավ: Այսինքն՝ այն լեզվական կադապար է տալիս խոսույթում կարևոր տեղեկատվությանը՝ կանխենթադրույթին:

Նման ասույթների առկայական տրոհումը՝ ռեման, յուրաքանչյուր կրկնվող հատվածում արտահայտվում է մինևույն բառույթով և շնորհիվ. «...արտահայտության և բովանդակության պլանների միավորների հատկանիշների նույնացման՝ նոր պատկերացումը, որ ներմուծվում է ասույթի բովանդակություն կրկնության միջոցով, կարող է հստակեցնել հին

⁹ Хазагеров Т. Г., Ширина Л. С., Общая риторика: Курс лекций и словарь риторических фигур: Учеб. пос. / Отв. ред. Е. Н. Ширяев. Ростов-на-Дону, 1994, с. 155.

¹⁰ Թումանյան Հ., Գիքորը, <http://armenianhouse.org/tumanyan/fiction-am/giqor.html>

պատկերացումներ, որոնք ավելի վաղ այդքան էլ հստակ չէին արտահայտվել»¹¹:

Կրկնության մեկ այլ հետաքրքրական տեսակ է արմատային կրկնությունը, որը հիմնականում բնորոշ է համադրական լեզուներին: Այս դեպքում տեքստի տեղային ամբողջականությունը ապահովվում է դրա որոշակի հատվածում միևնույն արմատով կազմված տարբեր բառակազմական միավորների կրկնությամբ: Դիտարկենք մի հատված Հրանտ Մաթևոսյանի «Բաց երկնքի տակ հին լեռներ» ստեղծագործությունից.

Մեր մայրերը հունձ էին անում ու լաց էին լինում: Ձիերին տարել էին պատերազմ — եզների հետ բանում էին ու լաց էին լինում: Գուլպա էին գործում ու լաց էին լինում: Հետո լուռ էին լաց լինում, հետո երգելով էին լաց լինում: Երգելով լաց էին լինում և լացի մեջ ասում էին «Շաքրոտ»: «Մարտիրոս ս», «Շաքրոտ», «Պիոն ն», «Գիքո ր»: Մենք նրանց լավ չէինք տեսել, մենք նրանց չէինք հիշում, մեր մայրերը լացոտ երգի միջից ասում էին «Շաքրոտ», և մեր սիրտը լցվում էր մի տեսակ տխուր ուրախությամբ, մի տեսակ թախծոտ ուժեղությամբ, ինչ-որ ծանր հույսով: Դեղին, խշշան արտերում թուխ, մերկ տղերքը հնձի էին եղել՝ նրանց տարել էին պատերազմ, գերմանական տանկերի դեմ: Փափուկ սարերի մերկ երամակները քշել էին պատերազմ, գերմանական տանկերի դեմ: Մերկ այդ երամակից ոչ մի ձի էտ չեկավ: Տղերքից մի երկուսը եկան, և մեր մայրերը լաց էին լինում և լացի միջից ասում էին. «Անդրանիկն եկավ, Շաքրոտո»¹²:

Նախ լաց էին լինում արտահայտության բազմակի կրկնությունը տվյալ միկրոտեքստի տարբեր մասերում ապահովում է տեքստի ամբողջականությունը՝ խոսույթի մակրոկանխենթադրույթի պահպանմամբ, այն է՝ պատերազմ գնացած և չվերադարձած իրենց որդիների համար տխրություն, ցավ, վիշտ, կարոտ: Տեքստի ներկապակցումը ապահովվում է նաև լաց գոյականի բառակազմական տարբեր միավորներով՝ լաց լինել, լացոտ: Այսինքն՝ խոսույթի ընդհանուր հասկացույթը, մակրոկանխենթադրույթը՝ վիշտ ֆրեյմը, այս միկրոտեքստում առավելապես դրսևորվել է լաց լինել բայի կրկնությամբ և լաց գոյականից բառակազմությամբ ստացված նոր լացոտ միավորով: Այսինքն՝ իմաստային

¹¹ Хазагеров Т. Г., К вопросу о классификации экспрессивных средств (изобразительные схемы) // Проблемы экспрессивной стилистики. Ростов-на-Дону, 1987, с. 72.

¹² Մաթևոսյան Հ., Բաց երկնքի տակ հին լեռներ,
http://hrantmatevossian.org/hy/works/id/Bac_ernqi_tak_hin_lerner#tabcontent

միջուկը՝ ֆրեյմի գագաթը «...թափանցիկ է դարձնում մի բառի իմաստը մյուս բառի իմաստի միջոցով»¹³, որը ցույց է տալիս ոչ միայն այն, որ այս բառերը վերաբերում են միևնույն հասկացության՝ մակրոկանխենթադրության, այլև, մեկի իմաստը մյուսի մեջ ներառելով, տեքստի այն հատվածները, որոնցում առկա է արմատային կրկնություն, դարձնում է սերտորեն փոխկապակցված:

Զ. Պոպովայի և Ի. Ստերինի կարծիքով՝ որպես հատկանիշ ցույց տվող խոսքի մասեր՝ ածականները, մակբայները և բայերը օժտված են հասկացությո՝ անվանելու ավելի ցածր ներունակությամբ, քան գոյականները¹⁴: Լեզվական միջոցներով կադապարվող հասկացության հատկանիշ(ներ)ը կախված է իրավիճակից: Իրավիճակն է վերագրում տվյալ հատկանիշը այդ հասկացության: Այսինքն՝ դա մտածական կադապար չէ, պրեդիկատիվ է (որոշակի իմաստի վերագրում), ինչպես վերը բերված օրինակում: Այս առումով Ն.Արուտյունովան կարծում է, որ «հանդես գալով պրեդիկատի դերում» բառը նշանակության արժեք չի ստանում: Այն ունի իմաստ, բայց զուրկ է վերաբերությունից, այսինքն՝ չի ծառայում որպես առարկայի՝ նշանային փոխարինող»¹⁵: Այդ է պատճառը, որ հատկանիշ ցույց տվող խոսքի մասերի կրկնությունները սակավաթիվ են, քանի որ դրանք, որպես կանոն, նոր տեղեկատվություն են հաղորդում, այլ ոչ թե կրկնում են հինը՝ խոսույթից կանխենթադրվողը: Մեր ուսումնասիրության արդյունքները փաստում են, որ բառային կրկնության հիմնական գործառնությունը խոսույթի որոշակի հատվածի՝ կանխենթադրության վրա հասցեատիրոջ ուշադրության կենտրոնացումն է տեքստում դրա բազմակի առկայացման միջոցով, որի դեպքում պահպանվում է միևնույն վերաբերելին՝ խոսույթի որոշակի կանխենթադրությունը: Մինչդեռ հատկանիշ ցույց տվող անվանական միավորների կրկնությունը նախ անկախ վերաբերելի խոսույթում որոշակի կանխենթադրությո՝ չունի, ապա սերում է հարանշանակային իմաստներ և նվազեցնում հիմնական վերաբերելիի՝ տվյալ կանխենթադրության նկատմամբ ուշադրությունը՝ ստեղծելով հարակից իմաստներ:

¹³ Ревзин И. И., Современная структурная лингвистика. М., Наука, 1977, с. 221.

¹⁴ St' u Попова З. Д., Стернин И. А., Очерки по когнитивной лингвистике. Изд. 2-е, стереотипное. Воронеж, 2002.

¹⁵ Арутюнова Н. Д., Коммуникативная функция и значение слова // НДВШ ФН, 1973. №3, с. 44.

Այս առումով Վ. Գալը նշում է, որ «խմաստային ավելցուկ կրող ցանկացած միավոր իմաստագրկվում է և ձեռք է բերում երկրորդային իմաստ, գործառույթ՝ կառուցվածքային կամ ոճական»:

Մեր կարծիքով կրկնության ավելցուկը օժտված է գեղարվեստական-արտահայտչական հնարավորություններով միայն այն դեպքում, երբ հեղինակը վարպետորեն տիրապետում է դրա գործառման հատկություններին, այլապես կրկնության ավելցուկը որակվում է որպես նույնաբանություն, հավելուրդություն, խոսքային նորմից շեղում՝ տեքստը դարձնելով ոչ ամբողջական և չկապակցված:

Այս առումով Ե. Պոկրովսկայան նույնիսկ կարծում է, որ «շատ խիտ» կրկնությունները բարդացնում են հասցեատիրոջ կողմից դրա ընկալման գործառույթը. «Միկրոտեքստի համար որոշ առանցքային բառերի բազմակի կրկնությունը, որը բարդացված է արմատային ձևային կրկնությամբ, բարդացնում է իմաստը, խճճում ընթերցողին»¹⁶:

Նման բառային կրկնությունները, հատկապես ստորոգական միավորների հատման կետում ստեղծում են նույնաբանություններ, հավելուրդություն և խաթարում բնական ընկալման գործընթացը: Բացի այդ, այսպիսի տեքստը դժվար թե կարելի է ամբողջական և կապակցված համարել: Չէ որ բառային կրկնությունների հիմնական գործառույթը խոսույթի որոշակի կանխենթադրույթ կարևորելն է և հասցեատիրոջ ուշադրությունը դրա վրա գրավելը՝ դարձնելով այն իմաստային կիզակետ:

Վերջինս վկայում է, որ խոսող անհատի ԿՀ-ը բավականաչափ զարգացած չէ, հատկապես դրա լեզվական ճանաչողական բաղադրիչը, քանի որ նման «կտրտված» տեքստեր բնորոշ են երեխաներին, որոնք դեր աշխարհը ամբողջությամբ չեն արտացոլել իրենց գիտակցության մեջ, որի մեջ մտնում է նաև լեզվի յուրացումը կամ օտար լեզու սովորողներին, որոնց ԿՀ-ի լեզվական բաղադրիչը դեռ մինչև վերջ ձևավորված չէ, որն էլ առաջացնում է տեքստի մակերեսային կառույցների ոչ նորմատիվ կապակցում:

Այնուամենայիվ, կրկնությունների հմուտ կիրառման դեպքում դրա տեքստակապակցող գործառույթի դերը անհերքելի է: Մոտ կամ հեռու տեղակայված կրկնվող միավորները՝ բառայինները, կրկնակի գործառույթ են կատարում. լեզվի միջոցով կաղապարելի խոսույթի համապատասխան հասկացույթը՝ կանխենթադրույթը, և այդպիսով կապակցել տեքստը թե՛ իմաստային, թե՛ կառուցվածքային տեսանկյուններից: Կրկնություններով

¹⁶ Покровская Е. А., Русский синтаксис в XX веке: лингвокультурно-логический анализ. Ростов-на-Дону, 2000, с. 147.

համալրված տեքստը, հատկապես գեղարվեստական կամ բանաստեղծական տեքստը, ունի ռիթմիկ կառուցվածք: Ի. Միստրիկի համոզմամբ՝ գիտական և խոսակցական տեքստերին բնորոշ է կրկնությունների բարձր ցուցանիշ, մինչդեռ գեղարվեստական տեքստերին՝ ցածր¹⁷: Վերջինս, ըստ երևույթին, պայմանավորված է գեղարվեստական տեքստերի սերման տարբեր նպատակներով: Գիտական տեքստերում բառային կրկնությունը ապահովում է թեմայի զարգացման հաջորդականություն և հետևողականություն, խոսույթում առկա կանխենթադրույթների հետևողական և տրամաբանահաջորդական առկայացում: Խոսակցական ոճում բառային կրկնությունները պայմանավորված են խոսքի և մտքի գործառնման միաժամանակությամբ: Բառային կրկնությունները գեղարվեստական տեքստերում թեև ավելի սակավաթիվ են, բայց ավելի ազդեցիկ են: Դրանք հանդես են գալիս որպես ոճական հնարներ:

Բառային կրկնությունների դերը տեքստի կապակցման գործում անհերքելի է: Դրա կիրառումը կանխատեսելի է, քանի որ այն միշտ մատնանշում է տեքստի ստորոգական մասերի կապակցվածությունը՝ ցույց տալով, որ դրանք մեկ խոսույթի հատվածներ են:

Ամփոփելով ուսումնասիրության արդյունքները՝ կարելի է եզրահանգել, որ խոսող անհատի հաղորդակցական ունակությունը՝ հիմնված է նրա ԿՀ-ի երկու ճանաչողական կառույցների՝ ֆենոմենոլոգիական և լեզվական, համատեղ գործառնման և առկայացման վրա: Առաջինը ապահովում է խոսույթի, դրա հիմքում ընկած կանխենթադրույթների համացանցի պատշաճ կառուցումը, իսկ երկրորդը ապահովում է դրանց պատշաճ լեզվական կադապարումը, որը հաճախ առկայացվում է կրկնության միջոցով՝ ստեղծելով ամբողջական և կապակցված տեքստ: Լեզվական ճանաչողական կառույցի մասնավոր դեպք է բառային կրկնությունը: Ի դեպ՝ երկուսի առկայացումն էլ անմիջականորեն կախված է հաղորդակցության նպատակից և ամենակարևորը՝ խոսող անհատի ԿՀ-ի բովանդակային առանձնահատկություններից:

¹⁷ См. у Мистрик И., Точные методы в типологии текстов // Исследования по теории текста. Реферативный сборник. М., 1977. С. 187-201.

Հ. Թովմասյան

**Տեքստի ներկայակցումը կանխենթադրության հենքի միջոցով՝ հիմնված
բառային միավորների կրկնության վրա
Ամփոփում**

Հոդվածում քննվում է տեքստի ներկայակցման խնդիրը խոսող անհատի կանխենթադրության հենքի ֆենոմենոլոգիական և լեզվական ճանաչողական կառույցների միջոցով՝ հիմնված բառային միավորների կրկնության վրա: Ելնելով հաղորդակցման նպատակից՝ խոսող անհատը ընտրում է համապատասխան ֆենոմենոլոգիական ճանաչողական կառույցներ, որպեսզի ստեղծի ամբողջական խոսույթ: Այնուհետ՝ նա ընտրում է համապատասխան լեզվական ճանաչողական կառույցներ՝ բառային միավորների կրկնության տեսքով, որպեսզի կառուցի կապակցված տեքստ: Բառային կրկնությունը խոսույթի որոշակի կանխենթադրությունից էլու և այն կիզակետ դարձնելու գործառույթ է կատարում:

Г. Товмасян

**Связность текста посредством пресуппозиционной базы, на основе повтора
лексических единиц**

Резюме

В статье рассматривается связность текста посредством феноменологических и языковых когнитивных структур пресуппозиционной базы говорящей личности, реализованный с помощью повтора лексических единиц. Исходя из цели коммуникации, говорящая личность выбирает соответствующие феноменологические когнитивные структуры, чтобы создать когерентный дискурс. Затем она выбирает соответствующие языковые когнитивные структуры в виде повторалексических единиц, чтобы создать связный текст. Лексический повтор в данном случае выполняет функцию отсылки к конкретной пресуппозиции в дискурсе и фокусирования на нее.

H. Tovmasyan

**Text Cohesion via the Presupposition Base, Realised through Repetition of Lexical Units
Summary**

The article dwells upon text cohesion via the two cognitive structures of the presupposition base of the speaking individual, that is, phenomenological and linguistic. Proceeding from the aim of communication the speaking individual chooses appropriate phenomenological cognitive structures from his/ her presupposition base to shape the discourse and secure its coherence. Then he/ she chooses appropriate linguistic cognitive structures in the form of repetitions of lexical units in different segments of the text or multipredicative unit to secure its cohesion. The latter has the function of referring to the same discourse presupposition and backing it up by repetition. The referring function is actually anaphoric which secures text cohesion and coherence.